

DE TORADJA'S VAN GALOEMPANG.¹⁾

1. *Het land van Galoempang.* Het district Galoempang (eigenlijk Kaloempang naar een boomsoort van dien naam), ressorteerende onder de onderafdeeling Mamoedjoe, (afdeeling Mandar, gouvernement Celebes en Onderhoorigheden), omvat het vruchtbare bovenstroomgebied van de Salo Karama en haar zijrivieren, van welke de voornaamste zijn: de Salo Haoe, die de natuurlijke Westgrens van het district vormt, de Salo Karataun, de Salo Oleh en de Salo Oeroh. Verder bovenstrooms bij de grens met de onderafdeeling Masamba (afdeeling Loewoe) verandert de Karama van naam en wordt Salo Betoewe genoemd. Langs de Noordelijke grens van Galoempang stroomt de Salo Loemoe, die de Salo Leling als linkerzijrivier opneemt.

De hoofdplaats Galoempang is dicht bij de samenvloeiing van de Salo Karataun en de Salo Karama gelegen.

Het circa 3000 km² groote gebied van Galoempang grenst ten Noorden aan het district Boedoeng-Boedoeng, ten Oosten aan de onderafdeeling Masamba (afdeeling Loewoe), ten Zuiden aan de onderafdeeling Rantepao (Loewoe) en de onderafdeelingen Mamasa en Pitoe-Oeloena-Salo der afdeeling Mandar en ten Westen aan de districten Kaloekoe, Sempaga en Loemoe (onderafdeeling Mamoedjoe, afdeeling Mandar).

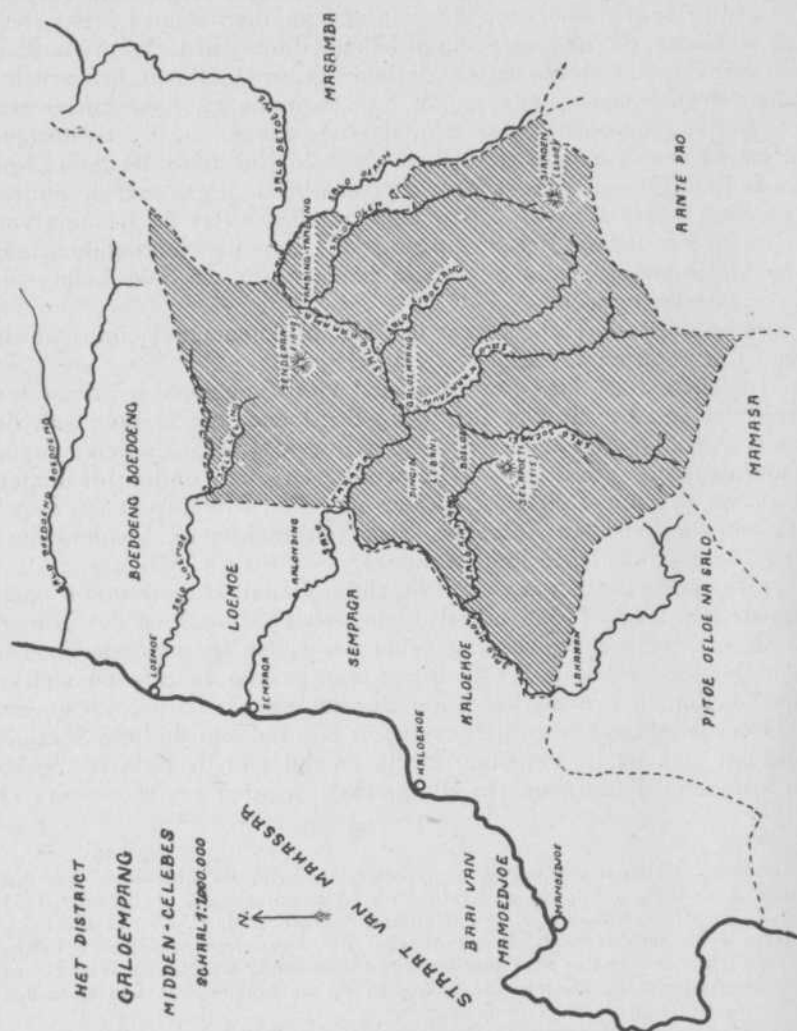
Het geheele district is zeer bergachtig. De meest markante toppen zijn de Sendapan (1849 m), de Selapoeti (2515 m) en de Siraoen (2608 m), welker eigenaardig gevormde spitse toppen van elk uitzicht biedend punt in het Galoempangsche zijn te zien en welker steile hellingen een merkwaardig aspect aan het landschap geven.

Groote vlakten komen nergens voor. Het dal van de Salo Soengei verwijdt zich bij de kampong Boelo en dat van de Salo Maboebo bij kampong Panasoean. In die streken werden reeds sawah's²⁾

¹⁾ Deze verhandeling omvat eene bewerking van de „Memorie van het district Galoempang van de onderafdeeling Mamoedjoe” d.d. 1 October 1924 van de hand van den Civiel- en Militair-Gezaghebber J. F. W. L. Goslings. Blijkens een naschrift heeft de samensteller der memorie waardeerbare inlichtingen verkregen van den toen vier jaren te Galoempang werkzamen Inlandschen Bestuurs-Assistent P. Lontoh, die volkomen op de hoogte was van de zeden en gewoonten van dezen Toradjastam.

²⁾ Ook in het Sa'adan- en Rongkonggebied wordt men getroffen door de bevoelde terrassen, waarop de bevolking rijst verbouwt (zie het artikel van Kruyt over de To Rongkong in het Tijdschr. van T. L. en V. van N. I. deel 76 p. 368).

aangelegd. Ook het dal van de Salo Hae en dat van haar zijrivier, de Salo Kinatang vormen hier en daar kleine vlakten. De bevolking

is hier schaarsch. Sawahaanleg heeft in die streken niet plaats gehad.

De oevers der rivieren zijn zwaar beboscht. De wouden vormen — vooral langs de Salo Hae en de Salo Kinatang en langs de Salo Loemoe — een rijke voorraadschuur van goede houtsoorten en rotan.

Hoewel de Salo Karama vanaf het aan de monding der Salo Oleh gelegen Tambing-Tambing en de Salo Hae vanaf Lakahan voor kleine prauwtjes (lopi-lopi) en vlotten bevaarbaar zijn, belemmeren de vele stroomversnellingen het verkeer toch in hooge mate. Stroomafwaarts bereikt men van Galoempang de zee in één dag. De reis duurt in den Oostmoesson stroomopwaarts drie dagen en in den Westmoesson vijf à zes dagen.

Van Tambing-Tambing tot Galoempang stroomt de Karama door een nauw dal, aan welks boorden het gebergte steil omhoog rijst. Bij Galoempang aan den Zuidelijken oever wijkt het gebergte enigszins terug, zoodat er een kleine vlakte werd gevormd, waar nu de nederzetting is gevestigd. Verder benedenstrooms versmalt het dal zich weer, doch bij Kalonding wijkt het gebergte aan beide oevers terug en verbreedt het dal zich om langzamerhand over te gaan in een met bosch bedekte laagvlakte, die in den regentijd zeer moerassig is wegens het periodiek buiten haar oevers treden van de Salo Karama.

De langs de Noordelijke grens van het district stroomende Salo Leling vereenigt zich stroomafwaarts van kampong Dondo met de Salo Loemoe, welke rivier vanaf dat punt goed bevaarbaar is voor lopi lopi en rotanvlotten, geen groot verval heeft en het type van een echte laaglandrivier vertoont met lage vlakke oevers en tragen stroom. In de bosschen aan de oevers, die nog een onmetelijke hoeveelheid rotan en houtsoorten bevatten, werden op verschillende plaatsen al ladang's aangelegd. De rivier stroomt hier en daar in grillige bochten, terwijl het veel voorkomende drijfhout opstoppingen veroorzaakt en het verkeer belemmert.

De meest beruchte van de talrijke stroomversnellingen in de Salo Karama zijn de Karangmaloeang, even beneden Galoempang en de Batoe-Tapian, een uur bovenstrooms van Popanga (aan de samenvloeiing van de Salo Karama en de Salo Hae).

Galoempang is door een landweg met de onderafdeelingshoofdplaats Mamoedjoe verbonden, terwijl Oostwaarts een pad via Tambing-Tambing naar Baoe tot aan de grens met Masamba voert. Dit pad is wegens het zeer geaccidenteerde terrein voor het traject tot Tambing-Tambing alleen voor voetgangers, overigens ook voor ruiters bruikbaar. Zuidwaarts van Galoempang loopt een uitstekend paardenpad naar Lasa. Een zijweg leidt via Pekaro naar Saloe. Ten

slotte verbindt een paardenpad Tambing-Tambing Noord-West-waarts via Panasoeang, Sendana en Tamanggeso met Dondo. De overige kampongs zijn langs soms moeilijk begaanbare voetpaden te bereiken.

Waar mogelijk, traverseert men de rivieren over doorwaadbare plaatsen, elders over rotan bruggen, die een levensduur van slechts enkele maanden hebben en dus telkens vernieuwd moeten worden.

De bergen om de kampongs zijn door den rooibouw, tengevolge waarvan soms uitgestrekte terreinen ontwoond worden, zoo goed als boomloos.

De kampongs zelve bestaan uit complexen van twee of meer groote familiewoningen en zijn haast alle omheind en op den top van een berg of uitlooper daarvan gebouwd. Het terrein binnen de omheiningen en onder de woningen is doorgaans schoon. De vele varkens houden zich buiten de kampongs op en wroeten het terrein aldaar geducht om.

Vooraf in vroeger tijd leefde de Galoempanger gewoonlijk in een onogelijk krotje op zijn ladang.

2. *De bevolking (stam- en klasse-indeeling).* De Toradja van Galoempang is van den zelfden stam als die van Mamasa, van Ronkong en van Rantepao. In zeden en gewoonten hebben deze allen veel gemeen. Ook hun taal is onderling nauw verwant.

De bevolking van Galoempang is een goedaardig menschenlag, hoewel de gewoonte van het koppensnellen, die zoo lang bleef voortduren, het tegendeel zou doen gelooven. Dit koppensnellen dient echter te worden gezien in nauw verband met den godsdienst, de zeden en de volksgebruiken. Een nadere kennismaking met dit volk neemt den waarnemer dadelijk voor deze eerlijke, eenvoudige en kinderlijke menschen in.

In Galoempang worden drie standen onderscheiden:

1. de Tomakaka-stand ³⁾ of adel;
2. de Toirenge, ook wel Rengena genaamd (de vrijen);
3. de afstammelingen van de vroegere slaven (boedak's), die echter weer dienen te worden onderscheiden in:
 - a. de zoogenaamde poesakaslaven, nakomelingen van slaven der voorouders, die niet verkocht mochten worden en nu vrijwel zijn opgelost in de Toirenge.

³⁾ Tomakaka is ook bij de Sa'adan Toradja's de naam van een stand. Bij de To Rongkong behield dat woord zijn oorspronkelijke beteekenis van „oudere” en bleef het als titel van het Kamponghoofd behouden (zie Kruyt De To Rongkong, tijdschr. T. L. en V. van N. I. deel 76 p. 368).

- b. de afstammelingen van de in de onderlinge oorlogen gemaakte slaven, (bij onze bestuursinmenging is een groot gedeelte dezer laatste categorie naar elders of naar het land hunner herkomst weggetrokken).

Uit de Tomakaka-stand komen de Tobara's⁴⁾ voort, van welken men er in elke kampong twee heeft, de hoofd-Tobara of Tobara pondang en de Tobara timba. Zij hebben als oudsten groot gezag in de kampongs en zijn handhavers der adatgebruiken. Deze rang is erfelijk. Bij overlijden van een Tobara pondang kan zelfs een Tobara timba hem niet opvolgen. De zoon of mannelijke naaste bloedverwant is de eenige, die daarvoor in aanmerking komt. De Tobara's hebben een zeer grooten invloed en worden door de bevolking onvoorwaardelijk gehoorzaamd. Vóór de bestuursinmenging was de Tobara pondang als een koning in het kleine rijkje van zijn kampong. Thans heeft hij alleen invloed als handhaver der oude adatgebruiken en als tusschenpersoon in het contact met de goden (dewata).

3. *Vroegere toestanden (veeten, strijd, koppensnellen)*. Vóór 1905 was Galoempang „terra incognita”, waar nog geen Europeaan een voet gezet had. De Galoempangers leefden in een tijd van onderlinge veeten en telkens weerkeerenden strijd met de bewoners der omliggende streken.

Uit de verhalen van de kustbevolking was ons bekend, dat diep in het binnenland een bevolking huisde, die de gewoonte van koppensnellen nog huldigde. Het contact, dat de kustbewoners met deze menschen hadden, was meestal van minder vredelievenden aard, tengevolge waarvan hun zeden en gewoonten vrijwel onbekend bleven.

Men kan vrijwel aannemen, dat elke kampong op zijn tijd in strijd was gewikkeld met een andere wegens de een of andere veete over karbouwendiefstal, het snellen van personen of dergelijke.

Behoudens geweren van allerlei model, tegen hoogen prijs (meestal ingeruild voor slaven) gekocht van de kustbewoners en daarom slechts in handen van de rijksten, behoorden de lans, de klewang, de kris en het schild (oeto) tot de bewapening van den Galoempanger. De hoofden gingen vóór in den strijd en het succes hing gewoonlijk van hun persoonlijk optreden af. Van de vijanden, die dood in hunne handen vielen, werd het hoofd afgeslagen en als

⁴⁾ Tobara = de groote man, ook bij de To Seko als titel bekend (Zie Kruyt, de To Seko, tijdschr. T. L. V. van N. I. deel 76 p. 402).

trophée mee naar huis genomen. Levend gevangenen werden tot slaaf gemaakt en o.m. bestemd tot ruilmiddel.

In hunne op steile hoogten gebouwde kampongs, die als sterke vestingen waren, konden zij zich tegen hunne belagers vrij goed verdedigen. In den strijd tegen den beter gewapenden kustbewoner echter legde de Galoempanger het in den regel af, daar de kustbewoners hunne strooptochten ondernamen in sterke van geweren voorziene benden. Kampongs werden in de asch gelegd, karbouwen geroofd, aanplant vernield, allerlei onheil werd over de bevolking gebracht. Aangezien die strooptochten veelvuldig voorkwamen, leed het land er sterk onder. Nog kort voor onze bestuursinmenging heeft de Maradia (zelfbestuurder) van Mamoedjoe met een talrijke bende Galoempang, dat in dien tijd schatplichtig aan hem was en in gebreke was gebleven de jaarlijksche schatting te voldoen, getuchtigd. De plaats, toen nog een groote welvarende kampong, bestaande uit tal van groote huizen, werd geheel in de asch gelegd.

Het koppensnellen werd tot kort voor onze gezagsvoering ongebreideld uitgeoefend, vooral in de periode na den rijstoogst door de jonge mannen, die zich zelf respecteerden.

Het snellen had ten doel om de voor de verschillende adatplechtigheden benoodigde koppen te verkrijgen en was in de volgende gevallen vereischt:

- 1e. bij overlijden van een Tobara pondang of Tomakaka,
- 2e. bij het weder in bezit nemen van een vroeger verlaten kampong.
- 3e. bij het bouwen van een woning of vernieuwing van de dakbedekking,
- 4e. bij het ontginnen van een ladang,
- 5e. bij den oogst.

Ook ging men wel tot het organiseeren van een sneltocht over, wanneer de aanplant er slecht voor stond, of wanneer er in de kampong veel sterfgevallen voorkwamen. Zulks immers wees er op, dat de goden vertoornd waren en met een offer bevredigd moesten worden.

Er was nog één geval, waarbij het snellen van een hoofd een ander doel had. Wanneer ouders een huwbare dochter tegen haar zin aan een jongeling hadden uitgehuwelijkt, gebeurde het wel, dat het meisje weigerde haar man te ontvangen op de „huwelijksmat”. Deze, daardoor „maloe” geworden, verliet de kampong en trachtte een kop te snellen, om de hem aangedane schande uit te wisschen door te laten zien, dat hij een flinke kerel was, hopende hiermede de hem toegedachte vrouw tot andere gedachten te brengen. Lukte het hem een kop te snellen, dan was hij vrij zeker van zijn succes,

daar iemand, die een persoon gesneld had, allerwege voor een held werd aangezien en bij terugkeer in de kampong het middelpunt van een feestelijke huldiging was, niet het minst van de zijde der vrouwen en meisjes.

Daar het verkrijgen van een kop hoofdzaak en de wijze, waarop men die verkreeg, bijzaak was, werden bij het snellen middelen te baat genomen, die een eigenaardigen indruk geven van den „heldenmoed” van den sneller. Van Europeesch standpunt kan de wijze, waarop gesneld werd, niet anders dan laf genoemd worden, daar de gesnelde persoon volledig werd „gesteld” als wild en de sneller, wanneer slechts te verwachten was, dat er spaanders zouden vliegen, zijn prooi maar liever liet gaan en een gunstiger gelegenheid afwachtte. In de oogen der Galoempangers was de sneller echter de held van den dag en in de kampong werd hij als zoodanig gefêteerd.

Wanneer nu de een of andere festiviteit zou plaats vinden, waarbij een kop noodig was, dan riep de Tobara pondang de menschen in de kampong voor een sneltocht op. Een aantal mannen, volledig bewapend met dien verstande, dat de lans vervangen werd door een aangepunte bamboe, rukte daarop uit met proviand voor eenigen tijd, aangezien niet te voorzien was, hoe lang het zou duren vóór men zijn doel bereikt had.

Thans moge een beschrijving volgen van een sneltocht en de plechtigheden daarna, zooals die na het overlijden van een Tobara pondang plaats hadden.⁵⁾

Vóór het vertrek had een offerceremonie, het „maloeloek”, plaats. Dit werd steeds aan de oevers van een riviertje gehouden. Daarheen bracht men twee klewang's met wat gekookte rijst, een hard ei, twee hanen, wat varkens- en karbouwenvleesch.

Op de plek van het „maloeloek” aangekomen, werden de bladeren van een zekere plant (kajoe peloeloek) met een stukje zwarte stof (moeri-moeri) in een pot te kook gezet. Wanneer dit kookte, hield één der personen de linkerhand (met de rechterhand zou dit onheil aanbrengen, daar dit „pemali” of door de goden verboden was) boven den stoom en stak deze daarna in de modder. Hij waschte die dan in het water van het riviertje af. Hierna werd een der hanen geslacht en in een bamboe gekookt, waarna men van het jonge blad van een arenpalm, door het te splijten en van de nerf te ontdoen, een soort franje maakte op de wijze, zooals ook elders dikwijls klapperbladeren voor versieringen worden aangewend. Dan werden

⁵⁾ De gebruiken bij het overlijden zelf worden in § 12 beschreven.

er twee stokken in den grond gezet en die van bladeren gemaakte versiering daaraan opgehangen.

Dit gereed zijnde, werd een staak van een bepaalde houtsoort (kajoe lomali), die aan het bovineinde gespleten en een weinig uitgebogen werd, tusschen de zooeven bedoelde stokken in geplant en op het gespleten bovineinde een blad (daoen titiloe) gelegd. Hierop deponeerde men een van de schaal ontdaan hard ei, van het wit waarvan men een weinig had weggenomen, tot de dooier te zien kwam en daaromheen werd het medegenomen vleesch als spijs voor de goden (kande dewata) gelegd. De „dewata” werden hierna opgeroepen (metamba). Ten slotte werd de overige spijs onder de aanwezigen verdeeld.

Nu staken de Tobara timba en eenige volgelingen de rivier over. Daar werd de tweede haan geslacht. Ook daar ter plaatse werden twee „kajoe lomali” in den grond opgesteld. Op één dier staken, „sodoe” genoemd, werd de kop van den geslachten haan gestoken, terwijl daaronder wat darmen rond den stok werden gewonden. De andere staak „takalak” geheeten, werd gespleten en op de uitgebogen uiteinden wederom „kande dewata” op een blad (daoen titiloe) gelegd, waarna de „dewata” werden opgeroepen (metamba).

Deze handeling, die alleen door den Tobara timba en de „to potoi saka” (personen, die op de hoogte van de adat zijn) verricht mocht worden, heette „toemado”. Na het „metamba” mochten alleen deze personen van de medegebrachte lekkernijen eten.

Om de „takalak”, die het „kande dewata” droeg, werden drie bamboelansen (kaloembossi) in den grond gestoken.

Bij het graf werd ook een lans geplaatst, aan welks gespleten bovineinde een stuk „ramboe poto”⁶⁾ werd gehecht.

Na het „maloeloek” trokken de snellers naar het gebied van de een of andere kampong, waar zij — meestal op naar de kampong voerende wegen — in hinderlaag gingen liggen (mangaoeng). Zwaar gewapenden liet men passeeren, daar men een eventueel gevecht liever vermeed. Ontmoette men eindelijk iemand, van wien niets te vreezen was, dan werd deze arglistig neergeslagen.

Hij, die het slachtoffer het eerst met de klewang velde, heette „tomamoenga”; die de tweede slag gaf, werd „tomanibang” genoemd en hij, wien het gelukte het hoofd te bemachtigen, heette „tomamolong”. Deze drie personen werden bovendien met den collectieven naam „tometali” aangeduid. De overige ter sneltocht uitgerukte personen werden „topangaje” genoemd.

⁶⁾ Wat „ramboe poto” is, vermeldt de memorie niet.

Wanneer een menschenhoofd verkregen was en er geen gevaar voor achtervolging bestond, dan werd de kop eerst bij een riviertje schoongemaakt. Duchtte men gevaar van achtervolging, dan werden op den weg terug randjoe's geplant.

In de nabijheid van de eigen kampong teruggekomen, hieven de snellers drie maal een langgerekt gegil (soemampoke) aan, schoten zij hunne geweren af en maakten zij zooveel mogelijk lawaai, op welk teeken de thuis gebleven kamponggenooten toesnelden en met een vreugde gehuil antwoordden.

De „topangaje” hielden echter op eenigen afstand van de kampong halt. De kampongbewoners, intusschen uitgelopen, kwamen hen een eind tegemoet, maar mochten zich niet met hen vereenigen, daar dat „pemali” was. Vóór de „topangaje” met hun buit de kampong mochten binnenrukken moest, indien zij in den nacht waren teruggekomen, het daglicht worden afgewacht en moesten er eenige formaliteiten worden vervuld om het „pemali” op te heffen.

Eerst brachten de vrouwen hen hunne feestkleederen, die zij moesten aantrekken. Dan ging het in optocht, al tandakkende en een lang gerekt gegil: „lélélélélélé” doende hooren, naar de woning van den „tomamolong” (degene, die het hoofd van de romp had afgesneden).

Vandaar ging het naar de woning van den nieuwen Tobara pondang. De kop werd voor de deuropening der woning op den grond geplaatst. De Tobara daalde in feestgewaad de trap af met een witte kom met rijst in de eene en een mes in de andere hand. Hij strooide wat rijst over den kop en tikte met het mes tegen de kom, terwijl hij de goden uit den omtrek opriep (metamba).

Na deze ceremonie werd op de „ganrang” (gong) geslagen, waarop het volk voor de woning onder krijgsgeschreeuw begon te „tjakalele” (krijgsdansen uitvoeren). Hierna werd er sirih onder het volk verdeeld en begaven zich allen met den Tobara in hun midden naar het sterfhuus.

De Tobara ging, hier aangekomen, de trap op, terwijl hij met beide handen tegen de zijwanden klopte. Binnengekomen klopte hij ook tegen de omwanding der woning. Hij nam daar de „kain mapote”⁷⁾, de witte doek, die de familieleden van den overledene wegens rouw op het hoofd droegen, van hun hoofden af, waarna allen het sterfhuus verlieten.

De treurenden volgden met eenige „doelang's”, waarop allerlei

⁷⁾ Hierover nader in § 12.

ingrediënten voor het sirihpruimen, die onder het vóór het huis verzamelde volk werden verdeeld.

Na afloop hiervan werd de kop, die in „gemoeti” was gewikkeld, ergens in de kampong aan een boom gehangen.

Ieder huisgezin moest dan wederom een bepaalde hoeveelheid eten maken, waarvoor een of meer karbouwen werden geslacht. Dit alles werd in de „baba” (de gang of het portaal bij de trap van de woning) van den Tobara gebracht.

Voor den Tobara pondang en den Tobara timba werd een karbouwenpoot en een deel van het hart en de lever afgezonderd. Hier van werd een weinig in een bamboe gedaan als „kande dewata”. Het overige eten werd op een rijstwan gearrangeerd.

Van het in de bamboe gekookte eten maakte de Tobara zeven pakjes. Daarna werden ook zeven pakjes, elk met zeven dalle-pitjes, gemaakt.⁸⁾

Met de linkerhand wierp de Tobara pondang een paar pakjes, van elk soort één, in Westelijke richting, daarbij de woorden uitende „alamati tawamoe bombo sinoe wemiki” = „neem je deel, want de ziel is al van het lichaam gescheiden”.

Het tweede paar pakjes werd in de atap van de woning gestopt; het derde werd door de nabestaanden van den overledene meegenomen; het vierde werd aan den voet van de trap, het vijfde bij den drempel van den hoofdingang der woning, het zesde bij den drempel der sterfkamer neergelegd en het zevende uit de Westelijke vensteropening geworpen. Dit alles ging ook gepaard met het uiten van de bovenvermelde woorden.

Intusschen hadden de vrouwen het eten klaargemaakt en kon het feestmaal een aanvang nemen. Allen vereenigden zich in de „baba” en een ieder kreeg een bepaalde portie, „tengge” genoemd, waar mede zij, die niet in de woning thuis behoorden, naar hun eigen huis keerden.

Aangezien de kop niet lang mocht worden bewaard, daar er anders ziekten onder de menschen en dieren in de kampong zouden uitbreken, had een dag of drie later het „marotok” plaats.

Het slaan op de „padaling” (gong) was voor de kamponggenooten het teeken, dat deze plechtigheid zou aanvangen en dat men tevoren zijn eten moest gaan koken en een maal moest nuttigen.

De Tobara riep daarna de menschen bijeen. Hij droeg voor die

⁸⁾ In het Rongkonggebied is dale de naam van Turksche tarwe (mais), zoodat de veronderstelling niet gewaagd schijnt, dat hier maiskorrels worden bedoeld. (Zie De To Rongkong van Dr. A. C. Kruijff in de Bijdragen voor Taal Land en Volkenkunde deel 76, p. 376.)

gelegenheid een z.g.n. „soko lamboe”, een van rotan gevlochten hoofddeksel in den vorm van een suikerbrood en aan den voorkant versierd met een „tandoe remba”, een koperen versiering in den vorm van karbouwenhoorns. Voorts was hij gekleed in de „kaja banra” (een heel nauw sluitende jas van roode stof).

De drie hoofdsnellers t.w. de „tomamolong”, de „tomanibang” en de „tomamoenga” waren ook op hun fraaist uitgedost. De „tomamoenga” en de „tomanibang” waren ieder met een „piso lappa” (klewang) en de „tomamolong” met een „kasaji” gewapend.

De drie hoofdsnellers gingen den kop halen, die in de nabijheid van de woning aan een boom opgehangen was.

Daarna ging het in optocht naar de rivier, waar de kop in het water te weken werd gelegd, om van vel en vleesch te worden ontdaan, terwijl de hersenen verwijderd werden. Daarna werd de schedel boven een vuurtje geroosterd, tot deze geheel zwart was. De Tobara pondang stak nu met een speer in den kruin van den schedel een gat, waardoor gemoetitouw (touw van arenvezels) werd gestoken, zoodat de kop daaraan gedragen kon worden. Nadat ten slotte alles in de rivier nog eens goed schoon gemaakt was, ging men in optocht naar huis terug.

De kop werd hier aan een lans boven de bale-bale vóór den ingang der woning van den nieuwen Tobara pondang gehangen.

Den volgenden dag deelde de Tobara pondang padi uit. Door de vrouwen werd gedurende twee dagen padi gestampt. Langer dan twee dagen duurde dit stampen niet, daar anders de kop honger zou krijgen.

Den avond van den tweeden dag waarschuwde de Tobara pondang middels de „padaling” de menschen voor het „maka monok”, dat daarna moest geschieden. Wanneer in de kampong alles ter ruste was, stond de vrouw van den Tobara pondang stilletjes op om vuur aan te leggen. Zij mocht geen woord spreken, nam een aarden pot en begon rijst en een ei te koken. Zij mocht tijdens het koken niet spuwen, een heel ding voor een Galoempangsche. Zoodra de rijst en het ei gaar waren, kon zij als gewoonlijk naar hartelust haar gang gaan met sirih spuwen.

Voor het aanbreken van den dag haalde de Tobara den kop, die buiten het huis aan een lans was opgehangen naar binnen en plaatste dezen op de plank boven den haard naast de andere koppen, zoo die er al waren.

De rijst die 's nachts voor den kop was gekookt, werd nu in een kom gedaan, waar midden bovenop een hard gekookt ei werd gelegd, van hetwelk men een weinig van het wit had weggenomen.

Van den dooier werd een weinig in de oogholten gesmeerd en op de kruin van den schedel werd wat rijst gelegd. Daarna begon de Tobara te „berkoekoek” (op hoogen toon te gillen). Het was dan na al de voorgaande toebereidselen zoo om en bij dag geworden. De overige Tobara's namen het sein over en door de kampong klonk die langgerekte kreet overal. Het „maka monok” had dan een aanvang genomen.

Alle personen, die aan den sneltocht hadden deelgenomen, werden nu verzameld voor het „masipo”, welke handeling bestond in het smeren van een weinig rijst op de hoofden van deze personen op de zelfde wijze als door den Tobara op den gesnelden kop was geschied.

Voor het „maka monok” droeg de Tobara een andere kleeding, n.l. een „pewo poeang” (een bijzondere tjawat, die alleen door Tobara's, die een kop gesneld hadden, mocht worden gedragen). Verder droeg hij de „kaja ito bo” (kaja poeang), een „topoe sabidang” en om de armen „baloesoe” (armbanden).

Hierna werd door ieder der kampongbewoners een varken in de „baba” (gang) van den Tobara pondang geslacht voor den grooten feestmaaltijd, die hierna werd gehouden en waarbij allen in feestdos gehuld waren. De mannen van den Tomakaka-stand droegen allen een „topoe kasaidja”, en een roode lakensche jas, versierd met allerlei figuren, de vrouwen waren gekleed in de „kaja beji”, de „koendaji sakala” en gesierd met „baloesoe” (armbanden).

De vrouwen hadden een leeg rijstwan (panemba) en een bord, dat van de schil van een bilavrukt gemaakt was (tabo lelepa), gevuld met wat rijst, medegenomen.

Zoodra het volk verzameld was, werden twee klapperdoppen met rijst en kleine stukjes vleesch gevuld. De nieuwe Tobara pondang nam in iederen arm een klapperdop en hield deze tegen de borst gedrukt. In deze houding begaf hij zich naar het slaapvertrek, alwaar zijn vrouw de klapperdoppen van hem overnam en op de „parah” (een soort rek boven den haard) nederzette. Dit was het voor den kop bestemde aandeel in het maal. Het overige werd onder de kampongbewoners verdeeld. Ieder nam zijn portie mee naar huis.

Het „maka monok” was hiermee geëindigd.

Den volgenden dag gingen de mannen er op uit om een karbouw te vangen. In dien tusschentijd stampten de vrouwen weer rijst. Zoodra er voldoende rijst gestampt was, deelde de Tobara mede, dat er over twee dagen „mapararoek” zou worden gehouden. Gedurende de twee dagen, die het „mapararoek” vooraf gingen, mocht

niemand zich ver van de kampong verwijderen. Den dag vóór het „mapararoek” was het verboden om de „gendang” (gong) te slaan.

Den avond vóór het „mapararoek”, wanneer iedereen ter ruste was, werden alle lichten in de woning van den Tobara pondang gedoofd. De Tobara en zijn vrouw deden alsof zij gingen slapen en werden verschrikt wakker. In het pikdonker kleedden zij zich in feestdos. Daarna pas werd een „soeloe” (toorts) of „pelita” (lamp) aangestoken. De vrouw van den Tobara nam nu wat kapas (boso), een „piso lappa” (klewang), een stuk van een ijzeren wadjan of „pemodak”, een bloemtros van de pinang (boerih boeah) en deed dat alles in een „njiroeh” (rijstwan). Deze „njiroeh” werd door den Tobara naar de „baba” (gang) gedragen, terwijl zijn vrouw de lamp vooruit droeg.

De Tobara zette aldaar aangekomen de „njiroeh” neer, stampte met den rechtersvoet op den grond en riep de goden aan door „hoooooo” te roepen. Daarop nam hij de „tambolang” (een stuk bamboe, dat aan de „gendang” van den Tobara hangt) en blies er drie maal op (matambolang). Daarna sloeg hij eenige malen op de „gendang” (mahambo).

Op het geluid van de „tambolang” stonden de vrouwen in de kampong op en begonnen weer rijst te koken.

Den volgenden ochtend vroeg begon het „mapararoek”. Er was een bale-bale van bamboe gemaakt met een verlaging in het midden, waarop de kop (die nu weer uit de woning van den Tobara was gehaald) werd geplaatst. De door de vrouw van den Tobara pondang gekookte rijst werd in een kom gedaan en daarop een gepeld ei gelegd. Dit werd mede op de bale-bale gezet. Dan ging het in optocht naar de plaats, waar het „mapararoek” zou worden gevierd. Aldaar aangekomen werd het ei gehalveerd en in elke oogholte van den gesnelden kop een half ei gestopt. Voorts werd op den schedel en op de hoofden van de bij de ceremonie aanwezige personen wat rijst gesmeerd.

Daarna werd een kip geslacht en geroosterd. De geroosterde lever werd onder de Tobara's verdeeld, die deze verorberden met een slok toewak (palmwijn).

Op de plek van het „mapararoek” (papararoekan) werden nu de voor het feest bestemde varkens en karbouwen geslacht. Van elk der geslachte dieren werd de linker voorpoot (de poot waar de doodelijke steek werd toegebracht) afzonderlijk gehouden. De kampongbewoners, voor zoover deze het konden doen, slachten ieder een varken, waarvan de linker voorpoot en een stuk vleesch in een „panemba” (rijstwan) gedaan en naar de „papararoekan” werd gebracht.

Waren bijvoorbeeld 80 varkens geslacht, dan waren op de „papararoekan” 80 linker voorpooten en 80 stukken vleesch bijeen. Waren er ook drie karbouwen geslacht, dan lagen er bovendien drie linker karbouwenvoorpoten en drie „panemba's” met karbouwenvleesch.

De pooten van de karbouwen en de varkens werden „pallang Tobara” genoemd, het vleesch in de „panemba” heette „panala”.

De „bale-panala” werd nu door de Tobara's in bamboe's gedaan, waarbij erop gerekend werd, dat één persoon niet meer dan twee bamboe's met vleesch krijgen mocht.

Daarna ging de Tobara, vergezeld van het kampongvolk, van de „papararoekan” naar huis om de „njiroeh”, die in de „baba” stond, naar de „papararoekan” te brengen. De mannen waren gewapend met de „piso lappa” (klewang) en de vrouwen ieder met een „panemba” met rijst.

Op de „papararoekan” aangekomen, werd de kom op den grond gezet en stampte de Tobara met den rechtervoet op den grond, waarna hij éénmaal „hoooo” op lang gerekten toon gilte. Daarna nam de Tobara zijn „piso lappa” en zijn „salawako” (schild), en schudde een met vleesch gevulde bamboe, het „kande dewata” bevattende, in de kom met rijst, die op de bale-bale bij den kop stond, leeg. De vleeschdeelen werden netjes op de rijst gearrangeerd, zoodat deze daarmede geheel bedekt was. Dit noemt men „dibeloe” (mooi maken). Al het overige eten werd daarna op de bale-bale neergezet.

De Tobara pondang en de Tobara timba namen nu ieder een kom, respectievelijk gevuld met water en met toewak, waarna de Tobara pondang begon te „metamba” (de goden oproepen).

Na dit gedaan te hebben werd wat eten rondgestrooid als offer voor de goden. Daarop reeg de Tobara de lever van een varken en van een karbouw aan het spit, om deze te roosteren. Het aanwakkeren van het vuur mocht alleen geschieden door met „pepija” (de bloemscheede van de pinang) te waaien.

Wanneer de boven het vuur geroosterde levers begonnen te knetteren (siratoekkan), dan was dit een gunstig teeken voor de kampong en brak er een waar vreugdegehuil los. Allen stonden dan te dansen, te springen en te gillen.

De geroosterde levers kregen daarop een plaats op de bale-bale, waarna het „maboso” begon.

De Tobara legde zijn schild (salawako) op den grond. Op het schild deponeerde hij een karbouwen-, een varkens- en een kippenpoot, die zoeven apart gehouden waren. De Tobara pondang vatte

het schild nu aan den eenen, en de Tobara timba aan den anderen kant, en schuurden het schild driemaal heen en weer over den grond, daarbij gillende: *eijo - ooo - ehoho!* Daarop volgde de verdeling van de „bale-panala”. Ook de z.g.n. „pallang Tobara” (het voor den Tobara afgezonderde eten) werd onder de kampong-bewoners verdeeld.

De kop werd nu naar de woning van den Tobara pondang gedragen en boven den haard op de „parah” of „palandoan” neergezet. De kop heette vanaf dat oogenblik „manoke” en de Tobara pondang, die na dit alles muurvast in zijn rang was bevestigd, heette „Tobara manoke”.

De kop kreeg na al deze wederwaardigheden absolute rust en diende voortaan slechts als versiering en als tastbaar bewijs van den „heldenmoed” van de kampong. Vele koppen te hebben gold als een eer en was het zichtbaar bewijs van den grooten moed van de bewoners der kampong, die zooveel koppen hadden weten te snellen.

Wanneer iemand door lieden uit een naburige kampong was gesneld, dan gold de wet: „oog om oog, tand om tand” en rustten de kamponggenooten van het slachtoffer niet, vóór zij één of meer personen uit de kampong van de snellers gedood en hun hoofden bemachtigd hadden.

Voor de bewoners van beide kampongs was het „pemali” (verboden) elkaar te bezoeken. Over en weer trouwen was „pemali”. Ontmoetten de bewoners uit beide kampongs elkaar in een andere met beide elkaar vijandige groepen bevriende kampongs, dan mochten zij in elkaars tegenwoordigheid de hun aangeboden tabak of sirih niet aannemen.

Zonder echter als zoenoffer voor het vergoten bloed een menschenschedel te verlangen, konden door de schuldige kampong-bewoners pogingen worden gedaan om de zaak bij te leggen. Een neutraal persoon werd dan in den arm genomen om te trachten langs minnelijken weg tot een vergelijk te komen (kapajdji). Hij ontving dan meestal een karbouw tot loon (pabangoen).

Ging de kampong, waaruit de vermoorde afkomstig was, met het voorstel accoord, dan werd door den Tobara pondang van die kampong het zoengeld bepaald.

Voor een gesnelden Tomakaka of Tobara moest worden betaald: twee doodendoeken (kain sekoemandi), twee klewangs, twee à drie speren, twee roode doeken (kasaidja) en eenige varkens, honden, doelang's, topoe's, baadjes en parang's.

Van deze goederen moesten de „tomamoenge” en de „tomani-bang”, die aan het snellen deelgenomen hadden, ieder een „seko-

mandi" en de „tomamolong" twee roode doeken geven. De Tobara pondang van de schuldige kampong had twee klewangs, twee of drie speren en een doelang bij te dragen. De overige personen, die aan den sneltocht hadden deelgenomen moesten ieder naar vermogen hun aandeel in de boete betalen.

Gedurende de plechtigheid, verbonden aan de overdracht van al deze goederen, werden strenge voorschriften in acht genomen. Zoo mochten over en weer geen woorden gewisseld worden en geen tabak of sirih van elkaar aangenomen worden. Zulks was „pemali" en een overtreding dezer voorschriften zou de „dewata" kunnen vertoornen. Vooral voor de bewoners van de kampong, die de sneltocht hadden georganiseerd, waren de voorschriften zeer streng.

Nadat de verzoening had plaats gehad, begon iedere kampong weer met een schoon boekje en kon weer van voren af aan begonnen worden!

Nu het koppensnellen verboden is, heeft men een middel gevonden, waarmede men alle moeilijkheden met het nieuwe Bestuur voorkomt. Want een echt „mapararoekfeest" zonder schedels is onbestaanbaar.

Zoo kwam men er toe een schedel in kleine stukjes te verdeelen (tapoeng) en die tegen flinke bedragen te verkoopen.⁹⁾

Zaken over plaats gehad hebbende sneltochten, die bij het Bestuur worden voorgebracht, zijn zeer ingewikkeld, omdat men daarvoor vele jaren terug moet gaan. Snelwraak over en weer met complicaties, doordat andere kampongs meegedaan hadden enz., maken het uitzoeken gewoonlijk haast onmogelijk. Het Bestuur kan dan die onderlinge veeten wel beslechten, maar het rechtsgevoel is er dikwijls niet door bevredigd en alleen de vrees voor straf weerhoudt in zulke gevallen den Galoempanger om eigen rechter te spelen.

Langzamerhand zullen echter, naar gehoopt wordt, deze toestanden verdwijnen, vooral als de oude veeten in het vergeetboek zijn geraakt. De tijd, het Bestuur en de Zending zullen het hunne hiertoe bijdragen.

4. *De Godsdienst.* Al werden reeds pogingen tot kerstening en islamiseering gedaan, toch is de bevolking nog heidensch. Haar godsdienst is het animisme. Volgens den Galoempanger zijn bergen en rivieren, boomen en rotsen beziel en bewoond door „dewata"

⁹⁾ Het koopen van een schedel en het gebruiken van stukjes daarvan voor adatplechtigheden komt ook bij de Oostelijk van Galoempang wonende To Seko voor (zie Kruyt, *De To Seko van Midden-Celebes*, tijdschr. T. L. V. van N. I. deel 76 pag. 415).

(goden), die zijn lot bestieren en die hij dan ook middels offeranden te vriend tracht te houden. Tegenspoed bij ondernemingen, ziekten en ongevallen worden toegeschreven aan den toorn der „dewata”.

De „pemali's” (verbodsbepalingen) spelen bij alles een groote rol. Wat „pemali” en dus door de „dewata” verboden is, wordt angstvallig vermeden uit vrees voor rampen en onheil. „Pemali's” komen in menigte voor, zoowel in het huishoudelijke als in het maatschappelijke leven, bij den aanplant en het oogsten van gewassen, bij huizenbouw en het vernieuwen van woningen, bij het kiezen van voor den woningbouw geschikte houtsoorten en wat al niet meer. Men zou „pemali-verboden” niet gaarne overtreden, doch dikwijls — en vooral bij de uitoefening van den landbouw — hebben zij een belemmerenden invloed.

In November 1922 heeft de predikant van Makassar op een dienstreis door het Galoempangsche een aantal menschen uit de kampongs aan de Salo Hae gekerstend, ten getale van 418 zielen, maar sedert deze kerstening is de zendingsschool te Pobetengan aan het verlopen ten gevolge van de onmiddellijk na die massa-kerstening van Mohammedaansche zijde ingestelde tegen-actie.

In het Lelinggebied zijn tengevolge der Mohammedaansche propaganda in de kampongs Londo, Sendana en Tamanggeso verscheidene personen tot den Islam overgegaan. Van den Islam weten ze eigenlijk niets en hun Mohammedaan-zijn bestaat in het niet meer fokken van varkens in de kampongs, maar bij hunne talrijke feesten wordt op de ladangs door hen nog duchtig van varkensvleesch gesmuld.

5. *Woningen.* De woningen der Galoempangers bieden huisvesting aan 10 à 12 gezinnen (dapoer), ongeveer 50 tot 80 personen. In de woning heerscht veelal een schemerachtig halfduister, een hoop viezigheid en ongerechtigheid verbergende. De woning van het hoofd, meestal iets grooter en beter dan de rest, is inwendig evenmin het ideaal van netheid en reinheid.

Toch maken de kampongs uiterlijk een goeden indruk. Door hunne ligging op hooger gelegen terreingedeelten is het er nooit modderig of moerassig.

Het huis van den Galoempanger staat op palen van 1 tot 30 m hoogte. De lengte van een woning is soms 50 m en meer, indien de terreingesteldheid toelaat, dat er zulke lange huizen op worden gebouwd. De breedte van de woning is ongeveer 10 m. De ingang is meestal in het midden van een der lengtezijden. De trap opgaande krijgt men ter weerszijden de vertrekken der gezinnen, elk vertrek

door een wand gescheiden van de andere. Het gedeelte van de woning vlak bij de trap gelegen, een soort gang of binnengalerij, heet „baba” en hier worden bij feestelijke gelegenheden de varkens geslacht en de maaltijden gebruikt. Tegen etenstijd is het in een Galoempangsch huis niet te harden van de rook. Dan is het een kookpartij op groote schaal.

Ten gevolge van de slechte ventilatie en ontstentenis van schoorsteen blijft de rook in de woning hangen. Een nieuw huis is na verloop van een maand weer even zwart en groezelig als een dat al jaren dienst doet.

Bij het bouwen van een woning gelden een groot aantal „pe-mali's”. Verschillende voorteekenen worden in acht genomen. Verscheidene kippen, varkens en karbouwen worden geofferd.

Vroeger was met het oprichten van een woning een menschenhoofd gemoeid, maar tegenwoordig, nu men weet, dat men niet ongestraft kan snellen, komt dat niet meer voor.

De woningen zijn semi-permanent en moeten na eenige jaren (afhankelijk van het gebruikte materiaal) worden vernieuwd. Vroeger, toen de kampongs zich meermalen verplaatsten, werden van de oude woningen de nog bruikbare stukken meegenomen om te dienen bij den woningbouw in de nieuwe kampong.

Vóór de trap van de woning is meestal een soort van bale-bale gemaakt, waar de inwoners zich 's avonds na den veldarbeid en voor het avondeten verzamelen en de mannen de gebeurtenissen van den dag bespreken. De vrouwen en kinderen luisteren naar de verhalen en legenden, die de oude nènè's hen vertellen, verhalen van gevechten en oorlogen vóór den tijd, dat de „Kompenie” hier kwam en de legenden van heel vroeger tijden . . .

6. *Gezondheidstoestand.* De bevolkingssterkte neemt langzaam toe, dank zij de betere hygiënische omstandigheden, die langzamerhand ontstaan.

De in 1918 geheerscht hebbende influenza heeft vele slachtoffers gemaakt. Sommige kampongs werden door sterfte tot op ongeveer de helft van hun oorspronkelijk zielental teruggebracht.

Hoewel Galoempang uit bergland bestaat en er geen moerassen zijn, komt er veel malaria voor. Naar de oorzaak daarvan is nog geen deskundig onderzoek ingesteld. Waar vele Galoempangers jaarlijks naar de benedenstreken trekken om aldaar rotan te gaan snijden, is het wellicht mogelijk, dat zij daar infectie opdoen en, teruggekeerd in hun kampongs, de ziekte importeerden. Speciaal ongezonde centra zijn er niet.

Koorts en buikziekten komen altijd voor, vooral na den oogst, daar de Galoempanger zich in deze tijden door stelselmatige maagoverlading ziek maakt.

Framboesia en cascado komen eveneens veel voor. De meest afzichtelijke wonden, vooral aan de beenen, zijn een algemeen verschijnsel, daar eenig begrip van wondbehandeling en hygiëne in het algemeen ontbreekt.

Voorts is het samenzijn van 50 tot 80 personen in één, slecht geventileerd, bedompt, donker, onfrisch huis dikwijls oorzaak, dat een besmettelijke ziekte met snelheid om zich heen grijpt en ontzettende opruiming houdt. Daarbij komt dan nog de eigendommelijke gewoonte om met een aan een besmettelijke ziekte overledene rond te sollen, in stede van hem direct te begraven.

Het niet kieskeurig zijn met het eten speelt den Galoempanger meermalen ook parten. Een aan ziekte overleden karbouw of varken wordt, althans niet al te lang na den dood, nog als voedsel gebruikt. Met uitzondering van het geraamte, de hoeven en hoorns (welke onderdeelen den maag van een Galoempanger zelfs te onverteerbaar zijn) wordt alles verorberd. Het vel wordt in kleine reepjes gesneden en zóo lang gekookt, tot het een geleachtige brei en volgens den Galoempanger een ware délicatesse geworden is.¹⁰⁾

7. *Landbouw.* De Galoempanger leeft, zooals de meeste Toradja's voornamelijk van den landbouw. Evenwel pleegt hij nog een waren rooibouw. Hij heeft nog zulke uitgestrekte terreinen te zijner beschikking in het vruchtbare bovenstroomgebied van de Karama en het stroomgebied der tallooze zijriviertjes, dat de grond om zoo te zeggen voor het grijpen ligt en een ieder kan nemen wat hem goed dunkt. Hoewel de bevolking dun gezaaid is, is het terrein rond de meeste kampongs vrijwel kaal geladangd. Waar eens oerbosch was, treedt na het verlaten van de ladang's alang-alang te voorschijn met hier en daar in de uitgestrekte vlakten een klein boschje als treurig overblijfsel van wat eens oerwoud was.

Niettegenstaande dit alles zou de weelderige natuur de hellingen na verloop van 6 à 7 jaren wel weer met bosch hebben bedekt, doch de steeds terugkomende alang-alang-branden, die alle jonge opslag vernietigen, maken dat onmogelijk. Bovendien onderwerpt het herhaaldelijk branden den toch al door den rooibouw uitgemergden grond telkenmale aan een nieuwe geweldproef, zoodat deze meer en meer in vruchtbaarheid achteruit gaat.

¹⁰⁾ Ook de To Seko eten volgens Kruyt (zie diens artikel in het Tijdschrift voor T. L. V. deel 76) een buffel met huid en haar op.

Vóór onze bestuursinmenging, toen de bevolking nog niet zooals nu in de kampongs was vereenigd en ten deele een nomaden bestaan leidde, verplaatste een kampong zich in den regel in een bepaalde terreinstrook, zoo veel mogelijk het landgebied van andere kampongs ongemoeid latende. De geringe bevolking alsmede het uitgestrekte gebied legden aan deze verhuizingen geen bezwaren in den weg.

Het beplanten der ladangs met padi heeft plaats gedurende de maanden October tot December en het oogsten zeven maanden daarna, dus in het tijdvak van Mei tot en met Juli.

De sawah's worden bewerkt in de maanden Januari tot en met Februari en het gewas geoogst in de maanden Juni tot en met Juli.

Vóórdat het tot planten komt, zijn een groot aantal voorbereidingen noodig. Eerst wordt naar een geschikt terrein uitgezien. Is dat gevonden, dan wordt begonnen met het onderhout en de lianen weg te kappen om overzicht over de stammen te krijgen.

Hoort men tijdens het kappen van het bosch het gefluit van den „tjauri tjauri”, en is dat gefluit niet gunstig, dan wordt het werk onmiddellijk gestaakt en wordt naar een ander terrein gezocht. Is men dan eindelijk zonder stoornissen zoover gereed gekomen, dat het onderhout is weggekapt, dan worden de boomen uitgezocht, die, wanneer ze geveld worden, in hun val een aantal andere boomen meenemen. Alleenstaande boomen worden afzonderlijk omgehakt of laat men staan als ze niet al te zeer hinderen. Na ongeveer drie weken of een maand, wanneer het gevelde hout voldoende droog is, wordt de brand er in gestoken. Dan gebeurt het wel, dat de wind het vuur doet overslaan naar den aangrenzenden boschrand, zoodat een drie à viermaal grooter oppervlak dan voor den aanplant noodig is wordt vernield.

Voor het aanleggen van een ladang heeft de Galoempanger geen vlak terrein noodig. Hoe steiler de hellingen hoe beter, daar hij dan niet zoo diep behoeft te bukken bij de toch al zoo minimale bewerking van den grond en vrijwel rechtopstaande het terrein vóór hem kan openkrabben.

De groote stammen, waarvan het verplaatsen bezwaarlijk is en die door het vuur niet geheel zijn verteerd, laat men liggen. De andere worden zooveel mogelijk verwijderd door ze weg te dragen en als brandhout of als hout voor een omheining te benutten, of men laat ze langs de steile hellingen in het ravijn rollen. De grond wordt dan zooveel mogelijk gelijk gemaakt door de aschhoopjes er over te verspreiden. Op de ladang wordt een kleine pondok (lat-tang) gemaakt om daarin de wacht te kunnen houden of te kunnen

schuilen bij regen. Daarna wordt de akker met djagoeng beplant.

Na een maand is het gewas al zoo hoog opgeschoten, dat men met den aanplant van padi kan beginnen. Dit geschiedt met een aangepunte stok, waarmede de mannen gaten in den grond maken. De vrouwen en kinderen werpen padikorrels in de gaten, die daarna met den grooten teen worden dicht gedrukt. Laat men dit zware werk na, hetgeen meermalen voorkomt, dan pikken de verschillende vogels de padikorrels weg.

De Galoempanger is nu in de periode, dat hij zich uitsluitend op zijn ladang ophoudt voor het bewaken van het gewas. Wanneer de padi vrucht begint te zetten, is intusschen de djagoeng gerijpt, die dan wordt geoogst. De vrouwen en kinderen plukken de maiskolven af, die zij in de draagmand, welke zij op den rug dragen, medenemen. Nadat de djagoeng is geplukt, worden de stengels uit den grond getrokken en buiten de ladang op een hoop geworpen en later verbrand.

Tijdens het rijpen van de padi zijn verschillende dingen „pemali”. De Galoempanger mag dan de rimboe niet ingaan om hout te kappen of rotan te snijden. Evenmin mag hij zich begeven naar een kampong, waar iemand is gestorven, daar hierdoor de padi door ziekte zou kunnen worden getroffen en doodgaan, of door muizen zou kunnen worden opgegeten. Sterft er echter iemand in de eigen kampong, dan heeft dit voor het gewas geen gevolgen.

Het begin van het rijpen der padi is een gewichtig moment en wordt gevierd met het slachten van een kip op de ladang. Van de geslachte kip worden darmen en kop op een van bamboe gemaakt platformpje neergelegd als offer voor de goden (kande dewata).

Is het tijdstip van de padisnit aangebroken (mepare) dan wordt er een varken geslacht op de ladang. Het vleesch wordt gekookt in een bamboe of pot. Ook hiervan wordt een weinig vleesch en wat rijst afgezonderd als „kande dewata”. Nu breken voor den Galoempanger de vette dagen aan en kan hij naar hartelust smullen.

Van de nieuw geoogste padi worden 1 à 2 bossen gedurende een dag of vier gedroogd, daarna gestampt en verorberd.

Overigens wordt de gesneden padi op de ladang gedroogd en in een daarvoor bestemde rijstschuur (alang) opgeborgen. Het opschuren van den oogst heet „mekendek”. Zooals reeds werd medegedeeld, werd er vroeger bij deze gelegenheid een kop gesneld ter eere van de „dewata”, die zulk een overvloedigen oogst geschonken hadden.

Bij het aanleggen van nieuwe ladangs werd vroeger ook een menschenhoofd geofferd en als het Bestuur niet waakzaam is, dan

wordt nog wel getracht dit te doen, hetgeen gebleken is, toen iemand uit de kampong Oeko kort geleden als offer viel voor het ontruimen van ladangs in Tamanggeso. Dank zij de voortvarendheid van den Inlandschen Bestuurs-Assistent verkreeg men vrij spoedig helderheid in deze zaak en werden de daders gestraft.

Het „mekendek", zijnde het einde van het plantjaar en het gewichtigste moment in de rij van feestelijkheden wordt waardig gevierd met een smulpartij van drie dagen lang. Wanneer het in een of andere kampong „mekendekfeest" is dan rukken van heinde en ver lieden uit andere kampongs op om het feest bij te wonen, wanneer de lieden aldaar tenminste niet meer in den „pemali"-toestand zijn en dus zelf het „mekendek" al gevierd hebben. Een ieder, die het doen kan in de kampong, slacht een varken en een kip en drie dagen lang wordt er naar hartelust gegeten en gedronken. Drie dagen na het opbergen der padi in de „alang" mag deze pas worden geopend en de nieuwe rijst worden genuttigd.

8. *Andere middelen van bestaan.* a. *Veeteelt.* Behalve landbouw oefent de Galoempanger ook veeteelt uit. Karbouwen en varkens worden gefokt. Vroeger moeten in Galoempang vele karbouwen geweest zijn, die bij duizenden op de berghellingen graasden. De tallooze onderlinge twisten en de oorlogen met de kustbewoners hebben den veestapel echter aanmerkelijk gereduceerd.

b. *Handel.* De Galoempanger drijft voornamelijk ruilhandel. Geld kent hij haast niet en wanneer hij het een enkele keer verdient met koelidiensten voor patrouilles enz., dan bewaart hij het zuinig voor het betalen van belasting. Al het overige, wat hij zoo voor het dagelijksche leven noodig heeft, ruilt hij tegen boschproducten, padi, djagoeng, varkens of karbouwen.

c. *Jacht.* De bevolking jaagt op wilde varkens en op den „anoeng" (tokata)¹¹⁾ met hond en lans. Herten komen in dit district niet voor. De „koese" (een buidelrat) wordt middels strikken of met de lans gejaagd. In den doeriantijd wordt het dier, dat zeer verzot is op deze vruchten, zoo dik en vet, dat het zich niet vlug kan bewegen en een gemakkelijke prooi vormt.

De „tokata" komt in de hooger gelegen bergstreken in grooten getale voor. Meermalen gebeurt het dat zoo'n dier zonder speciaal gejaagd of in het nauw gedreven te zijn, tot den aanval overgaat.

¹¹⁾ De anoeng is een alleen op Celebes voorkomend dier, een soort antilop.

Met zijn spitse hoorns is het een in geen deele ongevaarlijke tegenstander. Karbouwen leggen het meestal in een gevecht tegen den „tokata” glansrijk af, daar deze de meer logge karbouwen de buik openrijt. De huid van „tokata” en „koese” wordt door den Galoempanger gebruikt voor het vervaardigen van kleedingstukken, voornamelijk de zoogenaamde „lapik”, een soort schort, dat middels een touwtje om het middel wordt gebonden en achter den rug afhangt. Dit kleedingstuk dient, om als men gaat zitten den schaamgordel (pewo) tegen vuil worden te beschermen.

d. *Vischvangst.* In de groote rivieren wordt de „ikan seriboe”, een kleine visch, met netten gevangen. De groote visch vangt men met het werpnet. Ook vangt men een soort klimbaars, door aan den rivieroever kleine pyramiden van riviersteen te maken, waarin het aas wordt gelegd. De visch, door het aas aangelokt, kruipt tusschen de steenen en schijnt er niet meer uit te kunnen komen, zoodat ze dan gemakkelijk met de hand gevangen wordt.

Garnalen worden in fleschvormige fuiken gevangen.

Voorts zijn enkele personen bedreven in het vangen van de z.g.n. „ikan masape”, een paling-soort die een grootte kan bereiken van meer dan een meter. Het dier wordt met een bepaald soort aas, waarvan de samenstelling alleen aan hem, die in het vangen van deze visch bedreven is, bekend is, uit het water gelokt en dan met de klewang doodgeslagen. Menschen, die hierin goed bedreven zijn, zijn in staat om het dier geheel op het land te lokken. Verder wordt er nog gevischt met een bedwelmend middel, „toeboe” genaamd.

e. *Nijverheid.* Een bepaalde in het Galoempangsche — voornamelijk in de kampongs Galoempang, Salokapaja, Dingen, Lebani, Kawatang en Boelo — beoefende industrie is het weven van de z.g.n. „kain sekoemandi” of doodendoek in stemmige, mooie kleuren en artistieke versiering. Iedere Galoempanger, die zich zelf respecteert, heeft bij zijn leven reeds zoo'n doodendoek in bezit, ten einde te kunnen dienen bij zijn overlijden. De industrie gaat echter achteruit, daar telkenjare het aantal vrouwen, dat deze kunst van weven verstaat, minder wordt. Bovendien schijnt de katoenteelt in den laatsten tijd achteruit te gaan.

Behalve deze doeken worden ook nog in dezelfde kampongs schaamgordels (pewo) geweven.

In Tararang worden potten gebakken. Rotan hoeden worden gemaakt in Laboe en Lasa; rieten matten en rijstmandjes (kapipi) te Bae en Oeko. Groote zonnehoeden (uitsluitend door vrouwen ge-

dragen en vervaardigd van de bladscheede van de pinang) worden gemaakt te Boetoe en Lebani. Te Bae, Panasoeang, Bone en Tolando vervaardigt men rotan matten.

Goud wordt gevonden bij de kampongs Limbong en Bangolo.

9. *Gebruiken bij zwangerschap en geboorte.* Gedurende de zwangerschap gelden voor de Galoempangsche Toradja-vrouw eenige „pemali” voorschriften. Zij mag zich niet buiten de kampong ophouden en geen bezoeken afleggen in een woning, waar iemand is gestorven. Zij mag geen vleesch, afkomstig van gestorven dieren, nuttigen.

De vrouw uit het lagere volk blijft het zware werk, dat zij gewoon is te doen, als het halen van water in lange bamboe's, van brandhout en padi enz. soms over aanzienlijke afstanden, verrichten tot in hoogst zwangeren toestand. Dit is de reden, waarom zooveel kinderen met een of ander fysiek of psychisch gebrek worden geboren.

Wanneer de bevalling niet vlot verloopt, is dit een gevolg van den toorn der goden. De vrouw heeft dan iets uitgevoerd dat „salah” is. In dat geval legt de vrouw een gelofte af, waarbij zij belooft een varken of karbouw te zullen slachten, wanneer de bevalling goed afloopt. Dit wordt „kemaja” genoemd. Wanneer nu de bevalling zonder complicaties verloopt, wordt er van drie tot tien dagen „kemaja” feest gevierd, hetwelk voornamelijk bestaat uit veel eten en drinken.

Wanneer de tijd van de bevalling daar is, dan neemt men een „kain sekoemandi”, die in de vouw moet blijven (anders is het „pemali”). Deze wordt met een „sepo eno toea” (sirihmandje versierd met oude kralen), waarin wat garen wordt gedaan, hetzij opgerold (benang tasoekan) of nog in het papier verpakt, zooals men het op de passer kocht (benang terlepaitan peloe) een lap roode stof (kasaidja), een baadje of een kain bij elkaar gepakt en dit alles omwikkeld met een buikband (kamandang). Dit pak wordt boven de legerstede van de barendende vrouw gehangen, alwaar meestal ook reeds drie „katoepat” (in blad verpakte rijst) en drie hardgekookte eieren zijn opgehangen.

Laat niettegenstaande dit alles de bevalling op zich wachten, dan wordt overgegaan tot het „saloe kada” d.w.z. dat een daartoe bevoegd persoon (to saloe kada) onderzoekt om welke redenen de goden vertoornd op de barendende vrouw zijn. Is deze gekomen, dan worden de goederen, die boven de legerstede van de vrouw waren opgehangen, op een doelant gelegd en daarbij nog wat katoen

(boso), een parang en een stuk van een ijzeren wadjan (pamodak) gevoegd. De doelang met inhoud wordt boven op een wan (patapi) geplaatst. Op de doelang is mede nedergelegd het honorarium van den „to saloe kada”.

De „to saloe kada” neemt nu telkens met beide handen de op de doelang zich bevindende voorwerpen achtereenvolgens beet, tegen deze voorwerpen sprekende alsof hij tegenover de „dewata” stond. Meestal bevalt de vrouw, vóórdat deze ceremonie is afgelopen, daar de „to saloe kada” kan blijven doorgaan, tot de bevalling een aanvang neemt.

Gaan de zaken verkeerd en overlijdt de vrouw in de kraam, dan moet, indien er indertijd een gelofte is afgelegd, deze toch nagekomen worden om de goden niet te vertoornen. Dit offeren, dat nu eigenlijk geen reden heeft, wordt „samaja bossi” genoemd (bossi is het maleische boesiek).

Is tijdens het „saloe kada” de vrouw bevallen, dan moet doorgegaan worden met deze ceremonie tot het bittere einde toe, daar het stoppen daarvan „pemali” is en ongelukken zou kunnen veroorzaken voor moeder of kind.

Het geboren kind krijgt in den beginne den naam van een boom- of grassoort. Op lateren leeftijd wordt de naam veranderd.

Onmiddellijk na de geboorte wordt de navelstreng gemasseerd in de richting van het kind, daarna in de richting van de nageboorte. Daarop wordt een witte draad om de navelstreng gebonden op ongeveer 5 cm van den navel. Door den vader of iemand anders wordt nu van één van de bamboe kasso's (dakribben) in de woning een stuk afgesneden, om er een mesje van te maken en daarmee de navelstreng af te snijden.

Dit stukje bamboe, „billa” geheeten, moet van de bamboe kasso worden gesneden in opwaartsche richting; naar beneden afsnijden mag niet, daar dit den dood van het kind ten gevolge zou hebben.

Na het afsnijden van de navelstreng wordt het kind gebaad.

De nageboorte (tawonina) wordt in een van een bepaald soort gras (daoen toejoe) gemaakt mandje (kapipi) zooals de Galoem-panger op reis voor het meenemen van zijn leeftocht bij zich heeft, naast de woning begraven. Somwijlen wordt ze ook wel opgehangen aan een boom, maar deze manier van handelen ziet men zelden, daar het volksgeloof wil, dat wanneer mieren bij de nageboorte komen, het kind steeds zal schreien en onrustig zal zijn. Degene, die de nageboorte begraaft (meestal een vrouw) moet het hoofd omhullen met een doek en er voor zorgen, tijdens het verlaten van de woning, niet ergens tegen aan te loopen of iemand te ontmoeten.

Gedurende de bevalling wordt de barende vrouw meestal nog terzijde gestaan door een soort vroedvrouw, die haar masseert en medicijn geeft.

Wanneer de navelstreng wordt afgesneden door een vrouw, dan moet deze van onbesproken gedrag zijn en haar kinderen moeten nog allen in leven zijn. Het baden van het kind wordt haar dan ook opgedragen.

Twee à drie dagen na de bevalling wordt een kip geslacht. De-gene, die dat doet, heeft recht op een kippepoot. De rest wordt met een ei gekookt. Ook wordt in een andere pot rijst gekookt. Is alles gaar, dan wordt de rijst in een schaal gedaan en het hard gekookte ei ontdaan van de schaal wordt boven op de rijst gelegd. Van het eiwit is een gedeelte weggenomen, zoodat de dooier te zien is. Om het ei worden nu de lever, het hart en het vleesch van de kip op de rijst gelegd. De schaal met inhoud wordt op een rijst-wan (lepa) geplaatst. Op die wan legt men tevens een „klan sekoe-
mandi”, een „kain kasaidja” (doek van roode stof), een „sepo eno
toeä (mandje, versierd met oude kralen), een „piso lappa” (kle-
wang), een „ombang-ombang” (bel), wat garen, een „kamandang”
(buikband) en een „samben” (halsketting).¹²⁾ Rond de wan op
den grond worden bladeren van de bamboe talang gestrooid. Een
der aanwezige vrouwen brengt de wan naar de slaappleats van de
kraamvrouw. Nu wordt er wat „kandoe” (een aan de oevers der
rivieren, voornamelijk de Salo Karataun, gevonden houtsoort) in een
scherf van een aarden pot (bibang) gebrand, hetgeen een geur als
van wierook verspreidt.

Daarop gaat men „nakorai” d.w.z. onder het roepen van koro, koro, koro, (op de manier waarop men kippen lokt ter voeding) wordt de „lepa” driemaal rechts en driemaal links gedraaid. Daarop begint men de „dewata” op te roepen. Dan wordt weer koro, koro, koro, geroepen. Van de wan wordt een weinig eten in de rondte gestrooid voor de „dewata”. De persoon, die het „nakorai” verricht heeft, neemt daarop van de wan met de linkerhand de „samben” (halsketting) en een klein mesje. Met de rechterhand legt zij de scherf met de „kandoe” onder de legerstede van de vrouw neer. De halsketting wordt de kraamvrouw omgedaan. De persoon, die deze werkzaamheden verricht, houdt de palm van de rechter hand boven de wierook en legt daarna onder het prevelen van allerlei onver-

¹²⁾ Dit alles vermoedelijk verzoeningsgeschenken voor het kind, opdat het te voorschijn wil komen, zooals ook bij de To Lage. (Zie Adriani en Kruyt, De Bare'e sprekende Toradja's van Midden Celebes, deel II, p. 47.)

staanbare woorden de hand eerst op het voorhoofd van de kraamvrouw, daarna op haar borst en dan op de hoofden van de aanwezigen.

Daarop wordt wat ongekookte rijst vóór de legerstede van de kraamvrouw gestrooid. Kippeveeren en bladeren van de bamboe talang worden nu uit het venster van de woning geworpen onder het uiten der woorden: „evenals deze veeren en bladeren uit het venster worden geworpen en wegvliegen, zoo zal de ziekte, die U bevangen heeft, ook vlieden”.

Dan wordt er, indien het aanzienlijke personen geldt, een varken of een karbouw geslacht. Van het bloed van beide dieren wordt wat op het hoofd van de kraamvrouw en alle in het huis aanwezige personen gesmeerd. Deze kunstbewerking heet „itoding”.

Van het geslachte varken wordt de linker voorpoot (bij welke poot steeds de doodelijke steek wordt toegebracht), met een stuk lever apart gehouden. Vervolgens wordt van de achterpooten, de andere voorpoot, de lever en het hart een weinig afgesneden en in een bamboe gekookt. Van het vleesch wordt voorts nog zooveel afgenomen, dat er 35 hoopjes van kunnen gemaakt worden. Het overige wordt gekookt om te worden gegeten. De 35 pakjes eten worden op een „panemba” (ondereinde van de bladescheede van de sagopalm, dat als bord wordt gebruikt) neergelegd.

Het andere eten wordt op de doelang gelegd, eerst de rijst, daarop in het midden een hard gekookt ei ontdaan van de schaal en een weinig van het wit, zoodat de dooier te zien is. Hart, lever en vleesch worden om het ei op de rijst neergelegd en ten slotte daarbovenop de 35 pakjes. Dit noemt men „pambelo” (mooi maken). Het voor de „dewata” apart gehouden vleesch of „bale kalisoeroe” wordt in pisangbladeren gepakt met vier gereed gemaakte sirihpruimpjes en dit alles ook op de doelang gedeponneerd. Is men hiermede klaar, dan begint het „metamba” (oproepen van de goden). Degene, die deze ceremonie verricht, wordt door een ander bijgestaan, die achter hem staat en in de eene hand de „bale kalisoeroe”, in de andere een met sagoweer gevulde bamboe houdt. Is het „metamba” afgelopen, dan gaat de persoon, die dat heeft gedaan met de „bale kalisoeroe” naar huis. Hij ontvangt als loon wat vleesch en rijst en een varkens- of karbouwepoot, als er groot vee geslacht is.

De overige spijzen worden daarna door allen, die bij dit geheele bedrijf tegenwoordig zijn geweest, verorberd.

10. *De kindertijd.* a. *De eerste levensdagen.* Het pas geboren kind van de mannelijke kunne wordt „oeto” genoemd (vele

mannennamen eindigen op „to” b.v. Tato, Bato enz.), dat van het vrouwelijk geslacht „ine” (vele vrouwnennamen eindigen op „i” b.v. Laji, Mini, Reni enz.).

Wanneer een kind mismaakt ter wereld komt, wordt dit meestal toegeschreven aan het minder zedelijk gedrag van een der beide ouders.

Tweelingen zijn niet geliefd, daar het krijgen van meer dan één kind tegelijk, wordt beschouwd als alleen in de dierenwereld thuis te behooren.

Is het kind op den leeftijd gekomen (één jaar), dat het den grond mag betreden, dan veegt de moeder met een bezem van rijstaren de plek, waar het kind het eerst zal worden neergezet, schoon en veegt daarna met dien zelfden bezem over de voetzooltjes van het kind, daarbij de hoop uitsprekende, dat het kind in zijn (haar) leven over een even gelijken en gladden weg mag gaan. Dit heet „ipeka toeneji”.

Wanneer het kind kan loopen, wordt het al spoedig aan de oudere broertjes of zusjes overgelaten en groeit verder in alle vrijheid op. Van ouderlijk gezag is geen sprake. Galoempangsche ouders mishandelen hun kinderen nooit. De ergste straf, die zij opleggen, wanneer hun kinderen al te veel buiten den band treden, is onthouding van eten.

b. **B e s n i j d e n i s.** Het besnijden (tile) der jongens, hetgeen meestal op 6 à 7 jarigen leeftijd plaats vindt, geschiedt op de manier zooals dat plaats vindt bij de Mohammedanen. Het gebeurt steeds vóór het tandenvijlen. De vader, of anders een daarin bedreven persoon, volvoert de operatie.

In het Karamagebied worden de mannen niet besneden.

c. **H a a r k n i p p e n e n t a n d e n v i j l e n.** Op een bepaalden leeftijd wordt den jongens het haar geschoren, maar alleen als de jonge man het verkiest.

Wanneer de kinderen een jaar of acht zijn, worden de tanden gevijld (makeso), hetgeen alleen mag plaats hebben na het „mekendek” (opbergen van den oogst). De bewerking heeft plaats met een steen of vijl. Het kind, dat de kunstbewerking ondergaat, wordt achterover gelegd met het hoofd tusschen de knieën van den operateur, die na iets tusschen de kaken te hebben gestopt, zoodat die niet kunnen dicht klappen, met het vijlen begint. Hoewel dit geen aangename bewerking is, zou een rechtgeaard Galoempanger zich niet met ongevijlde tanden in het openbaar willen vertoonen. Geen man

zou een meisje willen hebben en omgekeerd is geen jongeling „lakoe” bij de meisjes, wanneer de tanden niet gevild zijn. De Galoempanger vindt, dat ongevijlde tanden den mensch doen gelijken op een hond.

11. *Huwelijk en verkeer tusschen de beide sexen.* Wanneer een jongeling vues op een meisje heeft, dan begint hij zijn geliefde toe te zingen (maole). Is zij van hem gediend, dan antwoordt zij zingend terug. Daarop sturen zij elkaar wederkeerig geschenken om den liefdesband nauwer aan te halen. De jongeling stuurt o.a. het meisje een „sepo” (sirihmandje). Zij maakt voor haar beminde een tjawat (pewo). Gaat de jongeling voor eenigen tijd de rimboe in om boschproducten te zoeken of gaat hij de rivier af naar de kust, ten einde die boschproducten te gelde te maken, dan maakt zij voor hem een „kapi” (biezen mandje) gevuld met rijst en tabak, welke tabak verdeeld is in zooveel pruimpjes (mooi verpakt), als hij dagen denkt weg te blijven. Bij terugkeer van den jongen man van de kust, waar hij zijn waren heeft verkocht, krijgt ook zij geschenken in den vorm van armbanden, kralen of een baadje.

Reeds tijdens de verloving hebben de jonge man en het meisje gemeenschap met elkaar en zelden zal een man de vrouw verlaten, wanneer zij zwanger wordt.

Nadat zij eenigen tijd verkeerling hebben gehad, gaat de jongeling, vergezeld van zijn ouders, naar de woning van zijn geliefde om de bewilliging van haar ouders in hun huwelijk te vragen.

Is de zaak beklonken, dan blijft hij in de woning zijner vrouw (sepobaine) en worden zij gerekend getrouwd te zijn. De officieele huwelijksvoltrekking heeft later plaats, wanneer de gelden daarvoor beschikbaar zijn. Met het oog op de kosten aan de huwelijksvoltrekking verbonden, gebeurt het meermalen, vooral bij den minderen man, dat er al een paar kleine bruine kindertjes rondspringen, voordat het huwelijk officieel voltrokken wordt.

Het trouwen (makoerin) heeft na het „mekendek” plaats. Het tijdstip van de huwelijksvoltrekking wordt door den Tobara pondang bepaald. Het trouwen vóór dien is „pemali” en wordt bij overtreding gestraft met een boete van één varken, dat door de geheele kampong wordt verorberd.

12. *Lijkbezorging.* De lijken der Galoempangers worden begraven. Wanneer het den kleinen man betreft, wordt hierbij weinig omslag gemaakt.

Wanneer daarentegen een Tobara overlijdt, moeten er allerlei ceremoniën geschieden, waarbij vroeger een menschenhoofd gesneld moest worden, doch thans alleen nog heel wat bloed van karbouwen, varkens en kippen moet vloeien.

Het overlijden wordt door het slaan op de gong (padaling) den volke kond gedaan.

Van dat oogenblik af treedt voor het sterfhuis en zijn bewoners de toestand van „merau" in. Dan mag er in de woning geen rijst gekookt worden, doch moet het eten van elders betrokken worden.

Het lijk wordt gewasschen, geheel ingewreven met klapperolie en gekleed in een „badjoe dihiasi" (baadje met figuren versierd, zooals dat bij feestelijke gelegenheden wordt gedragen), een kain en een „topoe bate" (een hoofddoek, zooals alleen een Tobara mag dragen, die een kop gesneld heeft). Het hoofdhaar werd tevoren geolied. Ook worden de armen met verschillende soorten armbanden gesierd: „boelatak" (bovenarmbanden van schelp gemaakt), „ba-loesoe" (benedenarmbanden eveneens van schelp gemaakt), „potto" of „ponto" (armringen van celluloid zooals men op de pasars kan koopen).

Aldus getooid wordt het lijk in de slaapkamer te pronk gelegd en door de weduwe, kinderen en overige bloedverwanten beweend.

Een rotan mat wordt nu in de „baba" (gang) met den onderkant naar boven uitgespreid. Daarop worden twee à drie „koendaji boesa" (lappen van witte stof, zooals gewoonlijk door de vrouwen worden geweven, een „kain sekoemandi" (doodendoek) dubbelgevouwen uitgespreid. Daarbij wordt een hoofdkussen neergelegd. Op een andere rotan mat, die op de normale wijze met den bovenkant naar boven wordt uitgespreid, wordt een „doelang" (houten bak) geplaatst.

Nu brengen de familieleden, die zich in hun fraaiste kleederen hebben uitgedost, het lijk van de sterfkamer naar de „baba", alwaar het op de doeken wordt neergelegd, die waren uitgespreid op de mat, die met den bovenkant naar beneden was gelegd. Over het lijk wordt een „lamborana" (een soort roode doek) gelegd.

De aanwezigen, die in feestdos zijn gestoken, houden in de hand een stok versierd met „bembe", (bossen geite- of paardehaar) en voeren nu rond het lijk een doodendans uit. Dit wordt „soe-rajo" genoemd en gaat gepaard met geweeklaag van hen, die niet meedansen.

Hierna worden de goederen van den overledene in de „baba" ten toon gesteld. Deze goederen bestaan gewoonlijk uit een „kain sekoemandi", een „koendaji sakala" (lakensche jas), borden, kom-

men, doelang's enz. Dat alles wordt neergelegd op de mat, waarop de doelang is geplaatst. Dit heet „dipaloeloei barang” (barang ten toon stellen).

Ondertusschen hebben kampongbewoners de lijkist gehaald en anderen kippen gevangen, welke als loon moeten dienen voor de vervaardigers van de doodkist. Deze wordt gemaakt van een boomstam, waarvan in de lengterichting op ongeveer een kwart van de dikte een stuk is afgesneden, dat als deksel moet fungeeren. Het overige gedeelte wordt uitgehold. Nadat de kist in de „baba” is neergezet, wordt daarin eerst de „pewo” (schaamgordel) voor dagelijks gebruik van den overledene en zijn „pewo babalo” (de schaaamgordel, die wordt aangedaan bij het ten strijde trekken) neergelegd. Dan wordt er een „kain sekoemandi” in uitgespreid en hierop wordt het lijk met alles, waarmede het getooid is, neergelegd. Alleen de om het voorhoofd gedragen „samben” (halsketting) wordt afgenomen. Het hoofd rust op een kussen. Het lijk wordt in de „kain sekoemandi” gewikkeld.

Is het lijk gekist, dan wordt er een varken geslacht. Dit noemt men „pebaba”. Een poot van het geslachte varken is voor de bewoners van het huis bestemd; de rest wordt onder de kampongbewoners verdeeld.

Hierop treedt het „mapote” voor de familieleden van den overledene in. Ten teeken van rouw leggen zij een in bepaalden vorm geknipte doek om het hoofd.

De lijkist wordt dan naar buiten gedragen en met de „lamborana” (roode doek) gedekt. Tusschen vier vlaggen, die tevoren voor de woning waren geplant, heeft de begrafenis plaats, waarbij allen in hun mooiste kleederen volgen.

Den dag na de begrafenis wordt er een varken op het kerkhof geslacht en het vleesch wederom met in achtneming der adatgebruiken verdeeld. Daarna wordt de aarde boven het graf opgehoogd en daar boven een afdak geplaatst. Op de vier hoeken van het graf worden vlaggen in den grond gestoken.

Den tweeden dag na de ter aarde bestelling wordt er een karbouw (soms meer dieren) geslacht. De familie van den overledene heeft recht op twee pooten per geslachte karbouw.

Bij den dood van een Tobara pondang begon den derden dag vroeger het „maloeloek” met de voorbereiding van den toenmaals voor de bevestiging van den nieuwen Tobara pondang noodzakelijken sneltocht.

Nadat de inwijding van den Tobara pondang heeft plaats gehad, zooals in § 3 is beschreven, en allen wederom in eigen huis zijn

teruggekeerd, behoeven de inwoners van het sterfhuis de „kain pote” niet meer te dragen. De toestand van „merau” is geëindigd. In het sterfhuis mag weer gekookt worden.

Van het toebeide eten wordt een gedeelte afgezonderd en in een rijstwan gedaan. Hierop wordt een parang gelegd. Dit eten wordt „kinande ipa bamboan” (eten voor de ziel van den afgestorvene) genoemd. Het wordt nu voor de weduwe neergezet, die daarop de parang eerst tegen de borst en daarna voor den mond houdt.

Daarna wordt de parang op de wan teruggelegd en een weinig eten voor de ziel van den afgestorvene op den grond uitgestrooid. Dan eet de weduwe een weinig vleesch en rijst van de wan. De andere aanwezigen volgen het voorbeeld en van dit oogenblik af is de ban opgeheven en neemt de maaltijd een aanvang. Alle spijzen moeten in huis worden opgegeten. Deze festiviteit wordt „boewa tarobak” genoemd.

13. *Slot.* Te Galoempang is een Inlandsch Bestuurs-Assistent geplaatst, terwijl in iedere kampong van bestuurswege een hoofd (kepala) is aangesteld, die de bevelen van het Bestuur overbrengt en voor de nakoming daarvan zorg draagt.

De in § 2 genoemde Tobara pondang en Tobara timba fungeeren thans alleen als handhavers en leiders der oude adatgebruiken.

Het Bestuur tracht zooveel mogelijk den bouw van kampongs te bevorderen om het verspreid wonen op de ladangs tegen te gaan.

In het district Galoempang zijn drie scholen, n.l. een volksschool ter hoofdplaats en twee zendingsscholen respectievelijk te Pobetengan en te Tambing-Tambing. Vooral met de beide laatste instellingen, 21 en 26 km van de hoofdplaats verwijderd, zoodat een geregeld toezicht bezwaarlijk was, werden veel moeilijkheden onderhouden. De aanwezigheid van den Inlandschen Bestuurs-Assistent te Galoempang had op den toestand van de volksschool aldaar een gunstigen invloed.

Hoewel dus Galoempang door zijn nog vrij geïsoleerde ligging in Midden Celebes een gebrekkig contact met meer beschaafde volkeren heeft, is toch door den invloed van Bestuur en Zending reeds veel verzacht in de zeden en gebruiken zijner bevolking en zal de ontwikkeling tot meer welvaart en menschwaardig bestaan ook hier slechts een kwestie van tijd zijn.